

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Волкова Ольга Сергіївна

УДК 364-787.522-057.875:[159.925:378.4](043.3)

**ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ
СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ЗВО**
спеціальності 231 – «Соціальна робота»

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи

за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат наук з державного управління,
доцент без вченого звання
АКИМОВА Тетяна Юріївна
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

РЕЦЕНЗЕНТ: доктор наук з державного управління,
професор б.в.з.
Андріяш Вікторія Іванівна
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Захист відбудеться 25 лютого 2021 року о 10:00 на засіданні ЕК кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Значення даної теми полягає в тому, що останні декілька років кожна людина зіштовхується з великою кількістю змін та нововведень в суспільному житті, які потребують швидкого ознайомлення, розуміння та вивчення. Вони впливають на звичний спосіб діяльності і торкаються абсолютно різних сфер та галузей сучасного соціуму. Великий потік інформації з різних джерел, яка потребує опрацювання вибиває людину з повсякденного життя та діє на її самопочуття. Стикаючись з деякими перепонами під час освоєння нових, знань, умінь та навичок особистість починає відчувати психологічний дискомфорт, внутрішню напругу та занепокоєння.

З найбільшою кількістю змін у власному житті стикається молодь. Закінчуючи школу, вони стоять перед важливим вибором, а саме обранням майбутньої професійної діяльності. Нове навчальне середовище, в яке вони потрапляють постає для них чужим та незвіданим світом. Тут їм приходится відмовлятися від навичок, використання яких вже є не доречним і малоефективним та відповідно набувати нових. Крім того, невід'ємною частиною входження в нове соціальне оточення є побудова гармонійних відносин з іншими людьми. Потрапляючи в заклад вищої освіти, перед молоддю постає нелегке та важливе завдання, суть якого полягає в налагодженні спілкування з учасниками студентської групи та педагогічним колективом.

Через велику кількість змін, які постають перед вчорашніми школярами, дослідники різних галузей науки, звернуть увагу на важливість та значення процесу адаптації студентської молоді в новому навчальному середовищі. На сьогоднішній день від ефективного і результативного пристосування особистості до закладу вищої освіти залежить успішність оволодіння навчальними дисциплінами, якість виконання поставлених завдань, що в сукупності впливають на поступове становлення компетентного фахівця відповідної сфери діяльності та всебічно обізнаної людини.

Змістовні характеристики процесу адаптації досліджували Т.Алексеева, М. Битянова, А. Духавнева, А. Зелінський, С. Избаш, Т. Кончанин, О. Макланов, В. Потьомніка, Л. Сторяненко та інші. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, проте що серед зарубіжних дослідників проблемою адаптації займалися Г. Ауберт, К. Бернар, М. Вебер, Г. Гартман, Е. Еріксон, Ш. Монтеск'є, Ж. Піаже, М. Ромм, Г. Сельє та ін.

Вивчення цього феномену надає можливість ознайомитися з його сутнісними складовими, етапами та умови проходження. Аналіз змісту процесу адаптації стали основою для досліджень Ф. Березінь, М. Боришевського, А. Захарова, Н. Жигайло, О.

Мороз, Т. Яценко. Дослідженням значення оточуючого середовища людини для адаптаційного процесу займалися М. Варія, В.Петренко, Т. Серeda.

Попри таку велику кількість досліджень в науковій літературі відсутні ґрунтовні дослідження щодо значення та взаємозв'язку емоційного інтелекту з адаптаційними процесом студентської молоді, що пояснює актуальність теми дипломної роботи **«Емоційний інтелект як чинник адаптації студентів до умов ЗВО»**.

Виходячи з актуальності обраної теми та ступеню її розробленості в науковій літературі **метою магістерської роботи** є дослідження значення емоційного інтелекту під час адаптації студентів до умов навчального середовища закладів вищої освіти.

Відповідно до мети нами були визначені наступні **завдання**:

- визначити сутність поняття «адаптація»;
- дослідити підходи щодо пояснення адаптаційного процесу в закладі вищої освіти студентською молоддю;
- дослідити підходи щодо визначення змістових характеристик емоційного інтелекту;
- проаналізувати роль емоційного інтелекту у процесі соціально – психологічної адаптації студентів;
- дослідити рівень емоційного інтелекту у студентів спеціальності «Соціальна робота»;
- розробити рекомендації щодо підтримки емоційного інтелекту студентів в умовах ЗВО.

Об'єктом дослідження є процес адаптації студентів до навчального умов закладів вищої освіти.

Предметом є роль емоційного інтелекту в адаптації студентів до умов закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Викладення матеріалу в чіткій та логічній послідовності стало можливим внаслідок застосування логічно-аналітичного методу. Також використовувалися методи, за допомогою яких здійснювалося дослідження як: загальнонаукові методи – індукція, дедукція, синтез, конкретизація. Системний підхід є основою всієї магістерської роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Логіко-семантичний метод застосовувався під час дослідження понятійного апарату. Застосування системного підходу забезпечило теоретичне узагальнення наукових поглядів вчених, присвячених різним підходам щодо пояснення адаптаційного процесу в закладі вищої освіти студентською молоддю. Метод структурно-функціонального аналізу дав змогу дослідити роль емоційного інтелекту у процесі адаптації студентів до умов ЗВО.

За допомогою методу анкетування була зібрана інформація стосовно рівня емоційного інтелекту у студентів спеціальності «Соціальна робота». Сукупність цих та інших методів дала змогу забезпечити всебічність вивчення проблеми.

Наукова новизна. Магістерська робота є самостійною науковою працею в соціальній сфері, в якій отримано науково-обґрунтовані результати, що розкривають значення емоційного інтелекту під час адаптації студентів до умов навчального середовища ЗВО, зокрема:

– набули подальшого наукового розвитку уявлення роль емоційного інтелекту у процесі адаптації студентів до умов ЗВО та шляхи підтримки емоційного інтелекту студентів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що матеріали роботи та отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень у сфері розвитку емоційного інтелекту у студентів ЗВО, можуть використовуватися при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Школа професійної майстерності», «Соціалізація особистості», «Комунікації в соціальній сфері», окремих спецкурсів; для написання доповідей, наукових статей, а також при розробці посібників з метою дослідження значення емоційного інтелекту під час адаптації студентів до умов навчального середовища закладів вищої освіти.

Крім цього, матеріали роботи та її висновки можуть бути використані в практичній діяльності психологів, соціальних педагогів, зокрема в організації роботи закладів освіти.

Експериментальна база. Дослідження магістерської роботи проводилося на базі кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки ЧНУ імені П. Могили.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались конференції «Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти».

Публікації.

Волкова О.С. Роль адаптації у розвитку особистісного потенціалу студентів ЗВО «Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» // ЧНУ ім. Петра Могили – 2020 – С. 60 – 62.

Волкова О.С. Роль емоційного інтелекту у процесі адаптації студентів до умов ЗВО / Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2021. (подано до друку)

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел із 60 найменувань

(чотири з них англійською мовою) та додатків. Загальний обсяг магістерської роботи складає 94 сторінки, з них 80 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми магістерської роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі **«Теоретичний аналіз проблем адаптації студентів до умов вищих навчальних закладах»** розглянуто наукові підходи щодо визначення сутності та особливостей адаптації; охарактеризовано стадії адаптації студентів до умов вищих навчальних закладах та проаналізовано форми адаптації студентів до умов вищих навчальних закладах.

Розглянуто поняття адаптації як складний динамічний феномен. У різноманітних визначеннях адаптації зазначаються ключові слова: здатність, механізм, процес, пристосування, зсув та ознака. У широкому значенні поняття «адаптація» пояснюють як: взаємодію індивіда з навколишнім середовищем; зміни на індивідуальному рівні особистості, які торкаються способів збереження психологічної рівноваги в мінливому суспільстві; процес, який виникає, стосовно людини, в умовах дисбалансу між нею та середовищем перебування; досягнення поставленої мети заради якої необхідно внести зміни у свою звичну поведінку; пристосування особистісних якостей людини при входженні нею до нового соціального оточення.

Доведено, що успішна адаптація першокурсника до специфіки університетського навчання має вирішальне значення для розвитку особистості студента не тільки як особистості, а і як майбутнього професіонала. При вступі до закладу вищої освіти у кожного абітурієнта складаються певні установки та стереотипи, які змінюються після початку навчання. Різка зміна навколишнього середовища викликає труднощі в навчальній діяльності та спілкуванні з ровесниками й викладачами. Потрібен деякий час, щоб студент адаптувався до всіх вимог закладу вищої освіти. Крім того, успішне засвоєння знань, умінь та навичок в університеті стає основою для майбутньої професійної діяльності молодих людей. Саме становлення студента як висококваліфікованого фахівця багато в чому залежить від адаптації до умов закладу вищої освіти. Це проявляється в тривалості адаптації до нового навколишнього середовища, що у свою чергу впливає на успішність в навчальній діяльності.

Проаналізовано, що адаптація студентської молоді до конкретного навчального середовища являється складним та тривалим процесом, тому що відбувається протягом всього періоду перебування особистості в ньому. Вступ до закладу вищої освіти супроводжується такими процесами як зміною соціальної ролі з учня на студента, встановленням комунікації з викладачами й однолітками та освоєнням необхідних засобів для ефективного навчання.

Доведено, що основою для ефективної адаптації студентів є пристосування до навчального процесу певного закладу вищої освіти. Також невіддільною частиною адаптації в будь-якому закладі вищої освіти являється налагодження відносин з новим колективом. Крім того, важливого значення під час адаптаційного процесу студентської молоді являється засвоєння нею нової соціальної ролі. Іншими словами, ефективна адаптація студентів початкових курсів у закладі вищої освіти передбачає: вивчення способів приймання та системи оцінювання різних видів діяльності, а саме самостійних, творчих або лабораторних робіт; побудова дружніх відносин з іншими учасниками студентського колективу; ознайомлення та розуміння сутнісних характеристик обраної професійної діяльності; створення індивідуального розпорядку, включаючи виконання необхідних завдань та відпочинок.

У другому розділі **«Роль емоційного інтелекту у процесі адаптації студентів до умов ЗВО»** розглянуто способи дослідження сутності емоційного інтелекту в різних історичних періодах; визначено головні підходи щодо трактування емоційного інтелекту; описано роль емоційного інтелекту у процесі адаптації студентів до умов ЗВО.

З'ясовано, що емоційний інтелект – це сукупність здібностей, які допомагають людині розпізнавати і розуміти емоції як власні, так і навколишнього середовища. Він сприяє розумінню власного психологічного стану в конкретній ситуації, а також визначенню причин, які мають на нього безпосередній вплив.

Визначено, що емоційний інтелект допомагає налагоджувати стосунки в діловій та особистій сферах завдяки розумінню психологічного стану навколишнього середовища. Використовуючи такі риси як щирість, чуйність та повагу, емоційний інтелект сприяє активній взаємодії іншими людьми.

Розглянуто функції емоційного інтелекту, а саме: захисну, що полягає у активізації резервів організму людини при вирішенні складних ситуацій; інтерпретуючу, яка направлена на розпізнавання емоцій, накопичення отриманої інформації та використання її в майбутньому; регулятивну, що сприяє вираженню емоційного сприйняття тієї чи іншої події; активізуючу, яка допомагає налагодити відносини з навколишнім середовищем при безпосередньому спілкуванні.

Виділені змістовні характеристики емоційного інтелекту та визначені його компоненти, а саме: перший компонент відповідає за вираження, сприйняття та оцінку емоцій; другий компонент полягає в підвищенні результатів мислення або практичної діяльності внаслідок застосування емоцій; третій компонент має на меті розуміння та аналіз конкретних емоцій та четвертий компонент полягає в безпосередньому управлінню емоціями.

Дослідження доводять, що рівень розвитку емоційного інтелекту в студентському віці пов'язаний з індивідуальними проявами самореалізації. Високий рівень емоційного інтелекту допомагає природно жити з емоційними проявами, а також сприяє підвищенню самооцінки, що також дозволяє створювати більш тісні й доброзичливі відносини з навколишнім середовищем.

Виділено чотири етапи виділяє етапи формування емоційного інтелекту студентської молоді. 1. Перший етап – пізнання самого себе. 2. Другий етап містить в собі здатність студента навчитися керувати своїми емоціями. 3. На третьому етапі відбувається розвиток здатності розпізнавати емоції інших людей під час безпосереднього спілкування. 4. Четвертий етап містить в собі здатність студента в безпосередній практичній діяльності проявляти чуйність, щирість та приязність до навколишнього середовища, а також у самостереженні змін у власному психологічному стані.

У третьому розділі **«Дослідження ролі емоційного інтелекту в адаптації студентів до навчальних умов ЗВО»** визначено рівень емоційного інтелекту студентів спеціальності «Соціальна робота» та розроблені рекомендації щодо розвитку та підтримки емоційного інтелекту у студентів.

За результатами опитування виявлено, що студенти спеціальності «Соціальна робота» молодших курсів мають найменш виражену здатність до розуміння емоцій у порівнянні з четвертим та п'ятим курсами. Тобто, найбільше звертають увагу на емоційні потреби інших людей студенти 6 курсу. Результати показують, що студенти молодших курсів мають труднощі при розумінні емоційних потреб інших людей. Проте більше половини опитаних студентів зазначили, що знання своїх власних емоцій важливе для своєї життєдіяльності.

Більше 40 % студентів зазначають, що здатні заспокоювати інших людей. Вміння заспокоїти надає можливість краще зрозуміти іншу людину, виявити причину тієї чи іншої ситуації, що являється основою для успішної професійної діяльності.

Таким чином, студенти спеціальності «Соціальна робота»:

- звертають увагу на власний психо – емоційний стан;
- надають важливого значення розумінню власних емоційних проявів;

- мають труднощі при розумінні емоційних потреб інших людей;
- відчують дискомфорт під час тиску навколишнього оточення;
- мають складнощі розуміння змін свого емоційного стану в конкретній ситуації.

Відповідно до цього нами було розроблено рекомендації студентам для підвищення рівня емоційного інтелекту.

Рекомендації для підтримки рівня емоційного інтелекту у студентів в умовах ЗВО включають проведення занять з коучингу, які містять визначення наявного рівня розвитку емоційного інтелекту та використання отриманих результатів в практичній діяльності. Студентам для підтримки емоційного інтелекту рекомендується звертати увагу на свої емоції та думки, припинити концентруватися на негативних переживаннях та пам'ятати про невербальну комунікацію. На рівні університету рекомендується створити окремий курс чи модуль курсу про емоційний інтелект, які сприятимуть обізнаності студентської молоді щодо ролі емоційного інтелекту в житті. Рекомендується впровадити серію тренінгів для першокурсників направлених на розвиток емоційного інтелекту.

ВИСНОВКИ

Науковий аналіз досліджуваної проблеми та результатів проведеної експериментальної роботи дає підстави зробити наступні висновки:

1. Дослідивши теоретичні аспекти поняття «адаптація» ми дійшли висновку, що «адаптація» – це процес під час якого людина потрапляє в нове навколишнє середовище, знайомиться та вивчає його норми і правила. Такі науки як філософія, психологія, педагогіка та соціологія розглядають адаптацію як складний процес, що займає тривалий проміжок часу в житті людини.

2. Охарактеризувавши різноманітні наукові дослідження сутності адаптації ми можемо узагальнити наступне. Адаптація є невід'ємною частиною життєдіяльності людини. Вона сприяє тому, щоб людина поступово стала повноцінним учасником нового навколишнього середовища.

3. Важливою складовою адаптації являється побудова відносин з іншими людьми та підтримка дружніх відносин. Налагодження стосунків з іншими учасниками групи допомагає людині відчувати себе активним її учасником.

4. Адаптація зачіпає таку категорію населення як молодь. Адаптація молодих людей в закладі вищої освіти містить в собі вивчення основних правил його діяльності, ознайомлення з системою оцінювання різних видів робіт, а також налагодження відносин

з викладачами та ровесниками. Адаптація сприяє ефективному засвоєнню знань, умінь та навичок, які необхідні студентам в майбутній професійній діяльності.

5. Розгляд теоретичних аспектів щодо змістовних характеристик поняття «емоційний інтелект», дозволяє сказати, що «емоційний інтелект» – це сукупність здібностей, які допомагають людині розпізнавати і розуміти емоції як власні, так і навколишнього середовища. Розуміння власного психологічного стану допомагають підвищити людині свої знання про внутрішній світ. Зазначені здібності сприяють захисту від депресивного стану та напруги.

6. Аналіз різноманітних наукових джерел дозволяє стверджувати, що емоційний інтелект займає важливу роль в адаптації студентів до умов ЗВО. Завдяки розумінню свого психологічного стану молоді люди можуть визначити, яким чином на них впливає на чи інша ситуація. Емоційний інтелект допомагає студентам налагоджувати відносини з викладачами та іншими учасниками групи завдяки таким рисам як щирість та чуйність.

7. На основі проведено дослідження було розроблено рекомендації щодо підтримки емоційного інтелекту. Програма дослідження була спрямована на визначення рівня розвитку емоційного інтелекту студентів спеціальності «Соціальна робота» ЧНУ ім. Петра Могили. Було розроблено рекомендації щодо підтримки емоційного інтелекту для викладачів, студентів та університету загалом. Рекомендації для викладачів включають проведення занять з коучингу, які містять визначення наявного рівня розвитку емоційного інтелекту та використання отриманих результатів в практичній діяльності. Студентам для підтримки емоційного інтелекту рекомендується звертати увагу на свої емоції та думки, припинити концентруватися на негативних переживаннях та пам'ятати про невербальну комунікацію. На рівні університету рекомендується створити окремий курс чи модуль курсу про емоційний інтелект, які сприятимуть обізнаності студентської молоді щодо ролі емоційного інтелекту в житті. Рекомендується впровадити серію тренінгів для першокурсників направлених на розвиток емоційного інтелекту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Волкова О.С. Роль адаптації у розвитку особистісного потенціалу студентів ЗВО «Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» // ЧНУ ім. Петра Могили – 2020 – С. 60 – 62.

2. Волкова О.С. Роль емоційного інтелекту у процесі адаптації студентів до умов ЗВО / Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2021. (подано до друку)

АНОТАЦІЯ

Волкова О.С. Емоційний інтелект як чинник адаптації студентів до умов ЗВО – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття академічного ступеня магістра за спеціальністю – 231 соціальна робота. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021.

Магістерська робота присвячена дослідженню емоційного інтелекту як чинника адаптації до умов закладу вищої освіти. У роботі узагальнено підходи щодо визначення сутності адаптації; визначено значення адаптації для студентської молоді; проаналізовано змістовні характеристики емоційного інтелекту; визначено значення емоційного в житті людини; проаналізована роль емоційного інтелекту як чинника адаптації студентів до умов закладу вищої освіти; розроблено рекомендації щодо підтримки емоційного інтелекту для викладачів, студентів та університету загалом.

Ключові слова: адаптація, молодь, емоційний інтелект, ЗВО.

SUMMARY

Volkova O.S. Emotional intelligence as a factor of students' adaptation to the conditions of higher school. – Manuscript.

Master's work in obtaining the academic degree of a master in specialty – 231 social work. – Petro Mohyla Black Sea National University, Nikolaev, 2021.

The master's work is devoted to the study of the emotional intelligence as a factor of adaptation to the conditions of the institution of higher education. The work summarizes approaches to the definition of the essence of adaptation; the significance of adaptation for the students; analyzes the content characteristics of the emotional intelligence; recognizes the significance of the emotional in people's lives; the role of the emotional intelligence as a factor of students' adaptation to the conditions of higher education institution was analyzed; recommendations for the support of the emotional intelligence for teachers, students and the university in general were developed.

Keywords: adaptation, young people, emotional intelligence, ZVO.